

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА****АВРАМЕНКО С. М.,**

кандидат юридичних наук, адвокат,
асистент кафедри теорії та історії
держави і права
(Національний університет біоресурсів
і природокористування України)

МЕЛЬНИК А. Р.,

доктор філософії в галузі права, адвокат,
асистент кафедри теорії та історії
держави і права
(Національний університет біоресурсів
і природокористування України)

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.1.27>**БОРОТЬБА З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

У статті досліджуються причини та передумови, що сприяють вчиненню домашнього насильства в умовах воєнного стану. Розглянуто супутні фактори, що сприяють вчиненню домашнього насильства в умовах воєнного стану. Проаналізовано терміни домашнє і сімейне насильство та з'ясовано, яке з цих понять є ширшим та включає в себе більше протиправних діянь. Проаналізовано статистику правоохоронних органів щодо особи злочинця, особи потерпілого в порівняльному аналізі довоєнних років та під час повномасштабної війни. Визначено чинники, які спричиняють збільшенню випадків вчинення домашнього насильства. Серед основних причин збільшення домашнього насильства в умовах воєнного стану виділено постравматичний синдром (посттравматичний стресовий розлад як учасників бойових дій, так і постраждалих від війни цивільних осіб), розповсюдження зброї та вибухових пристроїв, бідність, нерезалізованість, безробіття, пропаганда насильства та жорстокості, зловживання алкоголем. Досліджено, що наслідки насильства на дітьми впливають на все їхнє подальше життя, формуючи малоосвічених, соціально дезадаптованих осіб, які стикаються з проблемами у створенні сім'ї та не здатні стати гарними, люблячими батьками. З'ясовано, що часто домашнє насильство служить початком протиправної діяльності кривдника та стає поштовхом для вчинення інших злочинів.

На сьогоднішній день, переважна частина жертв домашнього насильства не знають, як себе захистити. У зв'язку з цим гостро стоїть питання про інформування громадськості щодо форм домашнього насильства, методів протидії, можливостей захисту (самозахисту). Разом з тим для комплексного вирішення даної проблеми потрібна комплексна реабілітація військовослужбовців, які повертаються з фронту. Необхідним є розроблення ефективних загальнодержавних програм реабілітації учасників бойових дій та окремих корекційних програм, які б враховували психологічний стан цієї категорії осіб. Крім того,

медико-психологічна реабілітація військових має бути націлена на якнайшвидше повернення психіки у звичний стан та її стабілізації для повернення до звичного життя пацієнта.

Ключові слова: домашнє насильство, сімейне насильство, аб'юзивні стосунки, посттравматичний синдром, воєнний стан, конфлікт, сім'я.

Avramenko S. M., Melnyk A. R. The fight against domestic violence under the conditions of marital state

The article examines the reasons and preconditions contributing to the domestic population's actions under martial law. Concurrent factors that contribute to the conduct of the domestic population in the conditions of martial law are considered. The terms of domestic and family violence were analyzed and it was clarified which of these concepts is broader and includes more illegal acts. The statistics of law enforcement agencies regarding the identity of the criminal and the identity of the victim were analyzed in a comparative analysis of the pre-war years and during a full-scale war. The factors that cause a greater reason for the domestic population to commit are determined. Post-traumatic stress disorder (post-traumatic stress disorder of both combatants and war-affected civilians), proliferation of weapons and explosive devices, poverty, non-realization, unemployment, propaganda of violence and cruelty, and alcohol abuse are among the main reasons for the increase in domestic violence under martial law. It has been studied that the consequences of violence on children affect their entire future life, forming poorly educated, socially maladapted individuals who face problems in creating a family and are unable to become good, loving parents. It was found that domestic violence often serves as the beginning of the offender's illegal activities and becomes an impetus for committing other crimes.

Today, the majority of victims of domestic violence do not know how to protect themselves. In this connection, the issue of informing the public about forms of domestic violence, countermeasures, and opportunities for protection (self-defense) is acute. At the same time, comprehensive rehabilitation of servicemen returning from the front is required for a comprehensive solution to this problem. It is necessary to develop effective national programs for the rehabilitation of combatants and separate correctional programs that would take into account the psychological state of this category of persons. In addition, medico-psychological rehabilitation of the military should be aimed at the fastest possible return of the psyche to its usual state and its stabilization in order to return to the patient's usual life.

Key words: domestic violence, family violence, abusive relationships, post-traumatic stress disorder, martial law, conflict, family.

Вступ. Питання домашнього насильства наразі є надзвичайно популярним. Велика кількість наукових напрацювань належать до характеристики домашнього насильства; кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством; особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій; питань запобігання насильству в сім'ї та попередження його повторного вчинення; а також реабілітації жертв даної категорії правопорушень.

Проблеми розслідування, запобігання та протидії домашньому насильству досліджувалися в працях багатьох учених, зокрема таких, як В. Є. Бондар, Т. В. Іщенко, А. О. Козинець, Ю. Б. Комаринська, Н. В. Лях, О. П. Макарова, У. М. Митник, В. Ю. Томіна, М. І. Хавронюк та інші.

Проте аналіз наукових доробок демонструє прогалину в питанні боротьби з домашнім насильством в умовах воєнного стану. Військова агресія створила нові виклики та іншу реальність, а тому її результати потребують детального вивчення. Тому виникає потреба

у розробці дієвих рекомендацій для попередження вчинення домашнього насильства спровокованого війною.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження причин зростання домашнього насильства в умовах воєнного стану та формування дієвих рекомендацій для попередження вчинення даних протиправних діянь.

Результати дослідження. Незважаючи на схожість понять, законодавство України розрізняє сімейне та домашнє насильство.

Так, Кримінальним кодексом України передбачено відповідальність за сімейне насильство [1]. При цьому стаття 126-1 КК України передбачає відповідальність за психологічне, фізичне, фінансове насильство.

На противагу Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» встановлює, що домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2].

Таким чином ми приходимо до висновку, що термін «домашнє насильство» є ширшим, адже включає в себе 4 різновиди насильства, а саме: сексуальне, фізичне, психологічне (моральне), економічне (фінансове). А відтак розглядаючи питання злочинів, що відбуваються в сім'ях доцільніше говорити саме про домашнє насильство.

Аналізуючи думки науковців, варто погодитись з Комаринською Ю. Б., яка домашнє насильство класифікує за способом вчинення та формою протиправної діяльності на: 1) кримінальне правопорушення вчинене способом заподіяння фізичної шкоди життю та здоров'ю людини; 2) кримінальне правопорушення, вчинене способом, що несе шкоду психічному здоров'ю людини; 3) кримінальне правопорушення, вчинене способом, який посягає на статеву свободу та статеву недоторканість; 4) кримінальне правопорушення, вчинене способом, що обмежує доступ людини до матеріальних потреб (відібрання житла, їжі, одягу, речей необхідних для існування, фінансів; примушування до роботи або позбавлення можливості самостійно працювати, заборону навчатися тощо); 5) сімейний кіднепінг [3].

Протиправна поведінка в родині може мати два варіанти мотивів: ворожі (коли виникло бажання знищити жертву або завдати їй значної шкоди) й інструментальні (коли у злочинця були інші потреби).

У нашому дослідженні варто звернути увагу саме на ворожі мотиви. На думку Бондар В. Є. до ворожих мотивів, які проявляються в стані емоційного збудження злочинця, коли він намагається шляхом завдання шкоди жертві зняти своє емоційне напруження, помститися за насильство, образи, знущання з боку потерпілого безпосередньо перед злочином, помсту за постійні побої, образи, знущання з боку потерпілого, помсту за подружню зраду, намагання позбутися турбот, пов'язаних із потерпілим, помсту та жорстоке ставлення, знущання в дитинстві з боку потерпілого [4, с. 28].

До чинників, що сприяють вчинення домашнього насильства, Митник У. М. відносить: погіршення і нестабільність соціально-економічного життя; скорочення кількості робочих місць і пов'язане з цим безробіття; пропаганда у засобах масової інформації насильства та жорстокості; поширення алкоголізму і наркоманії; негативні тенденції у демографічній сфері [5].

На даний час, не зважаючи на перебування великої кількості жінок та дітей закордоном, роз'єднання багатьох родин в межах України, проходження військової служби чоловіків далеко від дому, розлуку сімей та інші фактори, статистика свідчить, що у 2023 році, в порівнянні з 2021 роком збільшується кількість зареєстрованих випадків вчинення сімейного насильства. Так, у 2021 році загалом до ЄРДР було внесено 2431 випадків, а вже в 2023 році – 2630. При цьому значно змінились характеризуючі особливості кривдників.

У 2021 році в стані алкогольного сп'яніння дане правопорушення було вчинено 622 рази, а в 2023 – 129. При цьому злочинці в 2021 частіше були судимими – у 606 випадках, а в 2023 році лише 226 [6].

Тенденція статі не змінна, в переважній більшості зареєстрованих випадків жертвами є жінки – 86-88%. Але потрібно враховувати, що дитина, яка є свідком насильства теж є постраждалою від домашнього насильства.

Це свідчить про те, що війна вплинула на виникнення агресивної поведінки та зростання ризику сімейного насильства. Адже військові, повертаючись з передової, часто стикаються з травмами, стресом та посттравматичним стресовим розладом.

З урахуванням того, що значна частина чоловіків перебувала або перебуває на фронті, це в певній мірі змінює світогляд, де насильство може стати прийнятною нормою. Людина може навіть не збагнути, що вона вже вчиняє насильство щодо своїх близьких, наприклад, психологічне відносно дітей [7].

У випадках, коли особа тривалий час перебувала в складних психологічних умовах та не отримала належної психологічної допомоги після повернення, це насильство, яке було пережите, але залишається непропрацьованим, може вилитись на інших членів родини. Це стосується як чоловіків, так і жінок, які повертаються із передової.

Крім того, безпосередньо впливають на психоемоційний стан людей в теперішніх умовах втрата доходу, роботи, житла.

На наш погляд, важливо звернути увагу на вплив пропаганди насильства та жорстокості у засобах масової інформації. Сучасні ЗМІ часто публікують матеріали, що містять фото- та відеоматеріали з територій активних бойових дій із насильницьким контентом. Це впливає на психологію суспільства та кожного окремого індивіда, роблячи насильство та жорстокість звичайним явищем.

Однією з важливих причин, що суттєво впливає на рівень домашнього насильства, є широке поширення зброї серед населення. Військовослужбовці, які повертаються з передової, часто у вигляді сувеніру привозять різноманітні вибухові пристрої та зброю. А це в свою чергу призводить до особливо небезпечного та жорстокого характеру вчинення домашнього насильства та непоправних наслідків.

Посттравматичний синдром військових часто є каталізатором вчинення домашнього насильства. З цього приводу слушно зазначає Кваша О., яка стверджує, що «в умовах загострення соціально-політичних проблем і суперечностей, що є джерелом віктимізації українських громадян, активізується її криміногенна складова, що посягає на права, свободи й інтереси особи» [8].

На індивідуальному рівні психологічні травми отримані на війні можуть викликати психосоціальні проблеми, які в свою чергу можуть сприяти збільшенню випадків насильства в родині. Це пояснюється тим, що у військових може розвиватися агресія як патологічна адаптація до насильницького середовища.

Варто враховувати, що насильницька поведінка може посилюватися, якщо кривдники вживають алкоголь чи наркотики, щоб впоратися з травмою, бідністю та втратою особистості [9].

Окремо слід звернути увагу на наслідки вчинення домашнього насильства щодо дітей. Відповідно до гіпотези «циклу насильства» домашнє насильство та жорстоке поводження з дітьми передається з покоління в покоління. Це означає, що досвід фізичного насильства в дитинстві збільшує ймовірність того, що особа вчинить його в дорослому віці, тим самим зумовлюючи безперервний цикл насильства та жорстокого поводження [10].

Жорстоке поводження з дітьми формує малоосвічених, соціально дезадаптованих осіб, які в майбутньому стикаються з проблемами у створенні сім'ї та не здатні стати гарними, люблячими батьками. Наслідками домашнього насильства щодо дітей є подальше відтворення насильницьких дій, оскільки жертви домашнього насильства також можуть стати насильниками в родині [11, с. 181].

Насильство, зокрема сексуальне, не проходить безслідно, воно впливає на подальше життя потерпілого, на його психіку, формування особистості, відношення до осіб іншої статі, створення власної сім'ї. Такі діти потребують реабілітації та психологічної допомоги [12, с. 77].

Якщо не боротися з домашнім насильством у післявоєнний період існує небезпека того, що для потерпілих осіб насильство і залишення у жорстоких стосунках буде прийнятним.

При цьому жертви домашнього насильства з більшим потенціалом (вища освіта, фінансова незалежність, наявність заощаджень, соціальне визнання) можуть мати більше можливостей залишити аб'юзивні стосунки.

Посттравматичний синдром, який не пропрацьований військовим може залишатися з ним роками, а то і все життя. Досвід військових, які брали участь у збройних конфліктах В'єтнаму, Іраку, Афганістану демонструє високий рівень посттравматичного стресового розладу (ПТСР), супутніх депресивних розладів і збільшення зловживання психоактивними речовинами серед постраждалих [10].

Важливим є розуміння того, що часто домашнє насильство служить початком проти-правної діяльності та стає поштовхом для вчинення інших злочинів та кримінальних правопорушень, які представляють серйозну загрозу для життя та здоров'я людей. Значущим є те, що ці правопорушення не обмежуються лише сферою сімейного життя [13].

Переважаюча частина жертв домашнього насильства не знають, як себе захистити: не знають, куди та до кого звернутися, не знають про свої права у випадках домашнього насильства, не мають підтримки рідних та друзів. Вони бояться погіршити своє становище та спровокувати ще більшу агресію.

У зв'язку з цим існує потреба інформування (просвітництва) про те, що таке сімейне насильство, яке воно буває, хто його чинить, які дії можна кваліфікувати як насильство, куди можна звернутися тим, хто його зазнав, і яке покарання передбачено за вчинення таких діянь [14].

Інформаційні кампанії мають бути на всіх доступних ресурсах: у соціальних мережах, друкованих ЗМІ, медіа, різноманітних тренінгах за місцем роботи, вебінарах у закладах освіти.

Разом з тим, для комплексного вирішення даної проблеми перш за все потрібна комплексна реабілітація військовослужбовців. Для цього важливим є розроблення ефективних загальнодержавних програм реабілітації учасників бойових дій. Необхідним є також розроблення окремих корекційних програм для кривдників – учасників бойових дій, які б враховували психологічний стан цієї категорії осіб. Медико-психологічна реабілітація військових має бути націлена на якнайшвидше повернення психіки у звичний стан та її стабілізації, а це в свою чергу поверне до звичного життя пацієнта.

Комплексно аналізуючи питання протидії домашнього насильства в умовах воєнного стану варто звернути увагу на роботу органів на які покладені обов'язки захисту громадян. Так, з метою цілеспрямованої організації роботи із запобігання та протидії домашньому насильству в Національній поліції функціонує проект під назвою «Поліна», який налічує 54 підрозділи протидії домашньому насильству, в яких функціонують 62 мобільні групи.

Крім того, активно впроваджуються механізми, спрямовані на невідворотність покарання для кривдників, підвищується рівень професійної обізнаності поліцейських, удосконалюється законодавча та нормативно-права база для посилення захисту постраждалих осіб та адаптуються всі проекти з урахуванням викликів війни.

На наш погляд дана тенденція позитивна, однак в масштабах всієї України необхідно розширювати кількість підрозділів та кваліфікованих працівників, які протидіють домашньому насильству.

Варто звернути увагу на ще один інструмент боротьби з домашнім насильством, а саме спеціальні програми підтримки жінок та дітей, які стали жертвами насильства в умовах війни. Зокрема мобільний додаток WhiteRibbonUA, який можна завантажити на

смартфон. Він має три функції: екстрена допомога постраждалим від насильства, ведення обліку фактів та надання інформації для виявлення ознак домашнього насильства. Головною функцією WhiteRibbonUA є прямий зв'язок з Національною поліцією. Крім всього іншого, даний додаток забезпечує швидкий пошук центру підтримки, поліцейського відділку або служб екстреної допомоги [15, с. 152].

Висновки. Війна в Україні призводить до збільшення випадків домашнього насильства. Факторами, які сприяють цьому, є поширення зброї серед населення, посттравматичний стрес та агресія, яка може виникнути в результаті військових дій.

Важливо враховувати, що недостатня психологічна допомога та реабілітація ветеранів, призводить до подальшого поширення насильства в родинях.

Протидія домашньому насильству в умовах воєнного конфлікту вимагає комплексного підходу, який включає законодавчі, психологічні, соціальні та освітні заходи, а також залучення всіх сфер суспільства. Разом з тим, профілактичні заходи та підтримка для потерпілих є важливими аспектами боротьби з цим явищем.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=про-ступки#w1_1 (дата звернення: 16.01.2024).
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 16.01.2024).
3. Комаринська Ю. Б. Криминологічна класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. *Дніпровський науковий часопис публічного управління психології права*. 2022. № 4. С. 170–175. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.4.25> (дата звернення: 09.01.2024).
4. Бондар В. Є. Насильство в сім'ї: психологічні засади профілактики дільничними інспекторами міліції : монографія. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. 164 с.
5. Митник У. М. Детермінація домашнього насильства. Держава і право: збірник наукових праць. 2018. Вип. 82. С. 223-234.
6. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального Прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 09.01.2024).
7. Авраменко С. М. Особа злочинця у злочинах пов'язаних з розбещенням неповнолітніх. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 2 (8). С. 146-150.
8. Кваша О. О. Актуальні питання запобігання злочинам: криминологічно-віктимологічна парадигма. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 267-270. С. 267.
9. Mytnyk U. Детермінація домашнього насильства в умовах воєнного стану. *Law review of kyiv university of law*. 2023. № 2. С. 113–116. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.23> (дата звернення: 09.01.2023).
10. Claudia Catani. War at Home – a Review of the Relationship between War Trauma and Family Violence. *Verhaltenstherapie*.
11. Макарова О. П. Надання психологічної допомоги дітям, які постраждали від домашнього насильства. *Соціальна психологія. Юридична психологія*. 2020. Вип. 12. Т. 1. С. 181–185. doi: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-1.32>.
12. Авраменко С. М. Розслідування розбещення неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 242 с.
13. Комаринська Ю. Б. Жорстоке поводження з тваринами, як спосіб чинення психологічного насильства в кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із домашнім насильством. *Eurasian scientific discussions : Proceedings of the 3rd International scientific and practical*

conference. Barcelona, Spain : Barca Academy Publishing, 2022. P. 337–343. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskayakonferentsiya-eurasian-scientific-discussions-10-12-aprelya-2022-goda-barselona-ispaniya-arhiv/>.

14. Golovko, L., Shynkaruk, N., Popova, O., Melnyk, A., & Medvedska, V. (2023). Aspectos legales de la protección de los derechos de las mujeres frente a la violencia doméstica según la legislación de Hungría y Ucrania. *Interacción Y Perspectiva*, 14(1), 155-169. Recuperado a partir de <https://produccioncientificaluz.org/index.php/interaccion/article/view/41382>

15. Сичова В. В., Логовський І. М. Інформаційні технології як інструмент реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому та гендерно зумовленому насильству в Україні. *Наукові перспективи*. 2022. Вип. 5. С. 143-158. URL : <http://repositc.puczu.edu.ua/handle/123456789/16421>.

